

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI

ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК

REVIEW OF LAW SCIENCES



huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

правовой научно-практический журнал

legal scientific-practical journal

2024-yil 1-son

VOLUME 8 / ISSUE 1 / 2024

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2024.8.1.

ISSN 2181-919X

E-ISSN 2181-1148

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS



Crossref

Content
Registration

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ
NAZARIYASI VA TARIXI.
HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

5 **ISMAILOV BEKJON SALIXOVICH**
O'zbekistonda nogironligi bo'lgan shaxslar
huquqlari va imtiyozlarining funksional
imkoniyatlari hamda ularning yuridik tahlili

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

17 **HOSHIMXONOV AHRORXON
MUMINOVICH**
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va
Vazirlar Mahkamasi: o'zaro munosabatlarning
yangicha tartibi

25 **ERGASHEV IKROM ABDURASULOVICH**
Soliq intizomini ta'minlashda davlat soliq
xizmati organlari ishtirokinging huquqiy
asoslarini takomillashtirish

36 **MAXMUDOV FIRUZ BAXTIYOR O'G'LI**
Zamonaviy davlat boshqaruvi va davlat
fuqarolik xizmatining nazariy-huquqiy jihatlari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR
HUQUQI. AGRAR HUQUQ.
EKOLOGIK HUQUQ

48 **NURULLAYEV SHOXRUX
SHUXRATILLAYEVICH**
Qurilish sohasida ekologik yuridik javobgarlik

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLIH.
KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

57 **KAMALOVA DILDORA GAYRATOVNA**
Jinoyatga suiqasd qilishdan ixtiyoriy qaytishga
oid konseptual qarashlar

67 **MIRZARAIMOV SARDOR TAXIROVICH**
Bezorilik huquqini qo'llash muammolari

12.00.09 – JINOYAT
PROTSESSI. KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

84 **САБЫРБАЕВА АЙНУРА БАХЫТ КЫЗЫ**
Новые способы отмывания денежных средств
при совершении киберпреступлений

96 **MAXMUDOV SUNNAT AZIM O'G'LI**
Reabilitatsiya asoslariga ko'ra jinoyat ishini
tugatishning ayrim jihatlari

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.rols.2024.8.1./YQKD9691>
UDC: 349.6:69(045)(575.1)

QURILISH SOHASIDA EKOLOGIK YURIDIK JAVOBGARLIK

Nurullayev Shoxrux Shuxratillayevich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
tayanch doktoranti
ORCID: 0000-0002-6831-559X
e-mail: shokhrukhnurullayev@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda yuridik javobgarlik va uni takomillashtirish masalalari yoritilgan. Mavzuning dolzarbligi, sohadagi tegishli kamchiliklar, muammolar hamda rivojlangan davlatlarning mazkur sohada qo'llaydigan amaliyoti tahlil qilingan. Maqola so'ngida mazkur sohani rivojlantirish, jumladan, qurilish sohasida ekologik me'yorlarni kuchaytirish, ushbu sohada komplaensni ta'minlash uchun tegishli takliflar berilgan. Mavzuni o'rganish jarayonida mavjud qonunchilik bazasi o'rganilib, tegishli kamchiliklar aniqlandi, huquqiy javobgarlikni oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha innovatsion yechimlar taklif etildi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda xulosa qilish mumkinki, qurilish sohasida ekologik yuridik javobgarlikni yanada yaxshilash uchun eng avvalo, javobgarlik choralari kuchaytirish, monitoring va hisobot berish mexanizmlarini yaxshilash, ekologik normalarning buzilishiga qarshi kurashishda nodavlat-notijorat tashkilotlarini faol ravishda jalb qilish, shuningdek, qonunchilikdagi ba'zi normalarga qo'shimcha kiritish shu sohaning yanada rivojlanishiga turtki bo'ladi. Bundan tashqari, qurilish sohasida fuqarolarning yoki yuridik shaxslarning tabiatga nisbatan do'stona munosabatini ta'minlash uchun tegishli rag'batlantiruvchi choralarning yetishmasligi ham shu sohaning kamchiliklaridan biri sifatida e'tirof etildi.

Kalit so'zlar: ekologiya, atrof-muhit, zararli chiqindilar, yuridik javobgarlik qurilish sohasi.

ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В СФЕРЕ СТРОИТЕЛЬСТВА

Нуруллаев Шохрух Шухратиллаевич,
базовый докторант
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В данной статье освещены вопросы юридической ответственности и её совершенствования при правовой охране окружающей среды в сфере строительства. В статье анализируется актуальность темы, впервые – соответствующие недостатки и проблемы в сфере, а также практика развитых стран в этой сфере. В процессе изучения темы была проанализирована существующая правовая база, выявлены соответствующие недостатки и предложены инновационные решения по повышению качества охраны окружающей среды и юридической ответственности в этой сфере. По результатам исследования можно сделать краткий вывод, что для дальнейшего совершенствования эколого-правовой ответственности в строительной сфере прежде всего необходимо усилить меры подотчётности, усовершенствовать в целом механизмы мониторинга и отчётности, а также активно привлекать к борьбе с нарушениями экологических норм неправительственные и некоммерческие организации, кроме того, дополнения к некоторым нормам в законодательстве

должны стимулировать дальнейшее развитие данной сферы. Одним из недостатков данной отрасли было признано отсутствие в строительной сфере, соответствующих мер стимулирующих граждан или юридических лиц к доброжелательному отношению к природе. **Ключевые слова:** экология, окружающая среда, вредные отходы, юридическая ответственность.

ENVIRONMENTAL LEGAL LIABILITY IN THE FIELD OF CONSTRUCTION

Nurullayev Shokhrukh Shukhratillayevich,
Basic Doctoral Student,
Tashkent State University of Law

Abstract. This article covers the issues of legal responsibility and its improvement in the legal protection of the environment in the field of construction. The article first analyzes the relevance of the topic, relevant shortcomings and problems in the field, as well as the practices of developed countries in this field. In the process of studying the subject, the existing legal framework was studied, the relevant shortcomings were identified, and innovative solutions for increasing legal responsibility and environmental protection were proposed. Based on the results of all the research, it can be briefly concluded that to further improve environmental legal responsibility in the construction sector, first of all, it is necessary to strengthen accountability measures, improve monitoring and reporting mechanisms, and actively involve non-governmental and non-profit organizations in the fight against violations of environmental norms, as well as additions to some norms in the legislation will stimulate the further development of this field. In addition, the lack of appropriate incentive measures to ensure the friendly attitude of citizens or legal entities towards nature in the construction sector was recognized as one of the shortcomings of this sector.

Keywords: ecology, environment, harmful waste, legal liability.

Kirish

Barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish global ustuvor vazifaga aylangan bugungi dunyoda qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda huquqiy javobgarlik va uni takomillashtirish masalalari muhim ahamiyat kasb etadi. Qurilish sanoati iqtisodiy rivojlanishda hal qiluvchi rol o'ynashi bilan birga, ko'pincha atrof-muhit uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Ushbu muammolarni hal qilish nafaqat manfaatdor tomonlarning atrof-muhitga ta'siri uchun javobgarligini, balki mas'uliyatli va barqaror amaliyotlarni rag'batlantiradigan mustahkam huquqiy bazani talab qiladi.

Fikrimizcha, qurilish sohasida turli manfaatdor tomonlarning huquqiy javobgarligi bo'yicha aniqlik mavjud emas, bu atrof-muhit

qoidalariga rioya qilmaslik kabi oqibatlariga olib kelishi mumkin.

Qurilish sohasida huquqiy javobgarlikni oshirish atrof-muhitga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, World Green Building Council tomonidan olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, yashil binolar an'anaviy binolarga nisbatan energiya sarfini 50 %ga, suvdan foydalanishni 40 %ga va uglerod chiqindilarini 35 %ga kamaytirishi mumkin [1]. Bu barqaror qurilish amaliyotini joriy etishga ko'maklashish uchun qurilish sohasida huquqiy javobgarlikni oshirish muhimligini ta'kidlaydi.

Qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda huquqiy javobgarlik va uni takomillashtirish masalalariga bag'ishlangan ushbu tadqiqot ko'p jihatlarni qamrab olgan bo'lib, mavzuni chuqur tahlil qilishga

qaratilgan, bundan tashqari, tegishli yechim va takliflar ham berilgan. Qurilish sohasida huquqiy javobgarlik va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha tegishli adabiyotlar atrof-licha o'rganilib, tahlil qilindi. Mavjud joriy qonunchilik bazasi, tegishli sud amaliyotlari va ushbu sohadagi ilmiy ishlar, maqolalar, turli xil rasmiy saytlardan foydalanildi. Qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilish bo'yicha ilg'or tajriba va takomillashtirish bo'yicha salohiyatli yo'nalishlarni aniqlash maqsadida turli yurisdiksiyalardagi huquqiy baza va amaliyotning qiyosiy tahlili o'tkazildi. Bu turli mamlakatlar va mintaqalardagi huquqiy tizimlar va tartibga solish yondashuvlarini o'rganishni o'z ichiga oldi.

Adabiyotlarni o'rganish, ma'lumotlarni to'plash, qiyosiy tahlil qilish va boshqa izlanish natijalari asosida qurilish sohasida huquqiy javobgarlik va atrof-muhit muhofazasini yaxshilash bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi.

Material va metodlar

Ushbu mavzuda olib borilgan ilmiy tadqiqot qurilish sohasida atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq murakkab va dolzarb vazifalarni hal etishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida mavjud qonunchilik bazasi o'rganildi, tegishli kamchiliklar aniqlandi, huquqiy javobgarlikni oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha innovatsion yechimlar taklif etildi.

Tadqiqot qurilish sohasida atrof-muhitni muhofaza qilishni tartibga soluvchi joriy me'yoriy hujjatlarni, jumladan mahalliy, milliy va xalqaro qonunlar, qoidalar va standartlarni o'rganishdan boshlandi. Ushbu tahlil atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha turli huquqiy hujjatlar mavjud bo'lsa-da, qurilish industriyasida ijroni ta'minlash, ularga rioya qilish va javobgarlik mexanizmlarida hali ham jiddiy kamchiliklar mavjudligini ko'rsatdi. Belgilangan asosiy muammolardan biri qurilish loyihalarida ishtirok etuvchi manfaatdor tomonlar, masalan, ishlab chiquvchilar, pudratchilar, arxitektorlar va

davlat idoralari o'rtasida huquqiy javobgarliklarning aniq belgilanmaganidir. Huquqiy majburiyatlardagi noaniqliklar ko'pincha nizolarga, chalkashliklarga va pirovardida atrof-muhitga zarar keltiradi. Tadqiqotda qurilish faoliyati natijasida atrof-muhitga yetkazilgan zararining misollari o'rganilib, huquqiy ravshanlik va javobgarlikni yaxshilash zarurligi ta'kidlandi.

Monitoring va hisobot berish mexanizmlarining yetarli darajada yo'qligi ekologik huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etishga to'sqinlik qilayotgani, atrof-muhit uchun salbiy oqibatlarini kuchaytirayotgani aniqlandi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun tadqiqot qurilish sohasida huquqiy javobgarlikni oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha bir qator tavsiyalar taklif qilindi. Ushbu tavsiyalar qurilish loyihalari uchun atrof-muhitga ta'sirni baholashning kompleks tartib-qoidalarini belgilash, qat'iy monitoring va hisobot talablarini amalga oshirish, loyiha manfaatdor tomonlari o'rtasidagi shartnomalar va kelishuvlarga aniq huquqiy javobgarliklarni kiritishni o'z ichiga olgan.

Qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda huquqiy javobgarlik va uni takomillashtirish mavzusi murakkab va ko'p qirrali masala bo'lib, chuqur tahlil qilishni talab etadi. Ushbu mavzuni to'liq tushunish va hal qilish uchun tadqiqot usullari, metodologiyasi va tadqiqot obyektlariga har tomonlama va strategik yondashuv zarur. Birinchi navbatda, tegishli faktlarning asosiligi va ishonchligini ta'minlash uchun ushbu mavzu bo'yicha tadqiqot usullarini tanlash diqqat bilan ko'rib chiqilishi kerak. Adabiyotlarning chuqur tahlili, sohadagi tegishli shaxslarning fikrlarini o'rganish kabi sifatli usullar turli xil huquqiy, atrof-muhit va qurilish bilan bog'liq muammolar haqida chuqur ma'lumot berishi mumkin. Boshqa tomondan, statistik tahlil va so'rovlar kabi miqdoriy usullar sifatli tadqiqotni qo'llab-quvvatlash uchun raqamli ma'lumot-

larni taklif qilishi mumkin. Ikkala usulning aralashmasidan foydalangan holda tadqiqot qurilish sohasida huquqiy javobgarlik va atrof-muhitni muhofaza qilishning nozik va murakkab dinamikasini qamrab oladi.

Bunda tanlangan tadqiqot usullari, metodologiyasi va tadqiqot obyektlari aniq. Sifat va miqdoriy usullarni qo'llash, ko'p tarqoqli yondashuvni joriy etish va turli xil tadqiqot obyektlarini hal qilish orqali tadqiqot huquqiy javobgarlik va atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda uni takomillashtirish masalalarini ishonchli va har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va tahlili

Qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda huquqiy javobgarlik va uni takomillashtirish mavzusi katta ahamiyatga ega. Qurilish sanoati atrof-muhitning buzilishiga eng katta hissa qo'shuvchi sohalardan biri bo'lib, global energiya iste'molining taxminan 40 foizini va issiqxona gazlari emissiyasining 30 foizini tashkil qiladi. Qurilish sohasi tabiiy resurslarning kamayishi, o'rmonlarning kesilishi va yashash joylarining yo'q qilinishi uchun ham javobgardir. Shu bois qurilish ishlari ekologik jihatdan barqaror tarzda amalga oshirilishini ta'minlaydigan qonunchilik bazasiga ega bo'lish zarur. Biroq bu maqsadga qanday erishish bo'yicha konsensus yo'q. Ba'zi olimlar bu masalada yechim sifatida qurilish faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini kamaytiradigan yangi texnologiyalarni ishlab chiqishni taklif etsa, boshqalar esa qurilish industriyasida atrof-muhit muhofazasini yaxshilashning kaliti pudratchilarni o'z harakatlari uchun javobgarlikka tortadigan samarali huquqiy bazani joriy etishdan iborat, deb ta'kidlaydi [2]. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) hisobotiga ko'ra, qurilish sanoati 2052-yilga kelib uglerod izini 84 gigatonna CO₂ ga kamaytirish imkoniyatiga ega. Bu global isishni cheklash uchun zarur bo'lgan umumiy uglerod emissiyasining 22 %iga teng.

Shu sababli qurilish sohasida atrof-muhitni huquqiy muhofaza qilishda huquqiy javobgarlik va uni takomillashtirish masalasini hal qilish juda muhimdir. Shunday qilib, biz qurilish sohasi iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish va kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilishda o'z rolini o'ynashini ta'minlashimiz mumkin.

Olingan ilmiy natijalar shuni ko'rsatadiki, qurilish sohasida ekologiyaning barqarorligini ta'minlash uchun bir qancha choralar qo'llanishi mumkin. Bularga *kuchaytirilgan jarimalar, aholining xabardorligini kuchaytirish, qattiq monitoring va hisobot mexanizmlarini joriy qilish, shuningdek, ekologiyaga do'stona munosabatda bo'lgan holda qurilish ishlarini amalga oshirgan subyektlar uchun rag'batlantirish mexanizmlarini* joriy etish kabilar kiritishi belgilab o'tildi.

Qurilishda ekologik qonunchilikni buzganlik uchun jazolar mamlakatga qarab farq qiladi. Masalan, umumiy huquqqa asoslanuvchi Angliyada Atrof-muhitni muhofaza qilish agentligi va mahalliy hokimiyat organlari asosiy atrof-muhitni tartibga soluvchi organlar bo'lib, ular ijro etish to'g'risidagi bildirishnomalar, tozalash to'g'risidagi bildirishnomalar va atrof-muhit qonunchiligining aksariyat buzilishi uchun jarima va qamoq jazosi berishlari mumkin. Magistratlar sudida ko'rilgan ishlar uchun maksimal jazo odatda 50 000 funt sterlinggacha bo'lgan jarima va/yoki olti oylik qamoq jazosini tashkil etadi. Crown sudida ko'rilgan ishlar uchun maksimal jazo odatda cheksiz jarima va/yoki ikki yillik qamoq jazosi hisoblanadi. Fuqarolik jazolari, shu jumladan, qat'iy belgilangan pul jazolari va ijro majburiyatlari, shuningdek, ayrim turdagi huquqbuzarliklar uchun jinoyiy javobgarlikka tortish muqobil ravishda tadbirkorlarga nisbatan qo'llanishi mumkin [3]. Yevropada Daniya, Fransiya, Niderlandiya kabi davlatlar qurilishda atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini joriy etishda yetakchilik qilmoqda. Germaniya, Belgiya, Buyuk Britaniya va Shveysariya davlat lo-

yihalari va davlat binolari uchun Life Cycle Assessment (LCA) talablarini joriy qildi [4]. Xo'sh, O'zbekiston qonunchiligi bu narsaga qanday qaraydi?

O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida shunga yaqin bir necha normalar mavjud. Kodeksning VIII bobi "Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlik" deb nomlanib, undagi normalar qurilish sohasida yuzaga keladigan ekologik yuridik javobgarlikni belgilab bergan. Qurilish sohasida ekologik yuridik javobgarlik – shaharsozlik-qurilish faoliyatini tartibga soluvchi normalarga zid harakat yoki harakatsizlikka qarshi qaratilgan sanksiyaning bir turi hisoblanadi.

Masalan, kodeksning 88-moddasida qurilish ishlarini va boshqa ishlarni bajarish chog'ida yonilg'i moddalarni va qurilish materiallarini bir joyga to'plashda, ushbu moddalar va materialarni, shuningdek, yonilg'i hisoblanmaydigan materiallarni yoqishda atmosfera havosini muhofaza qilish talablariga rioya etmaslikka doir tegishli sanksiyalar keltirilgan. Bundan tashqari, qurilish chiqindilari bilan bo'lgan munosabatlarga nisbatan ham bir qancha javobgarliklar mavjud.

Bundan tashqari, mamlakatimizda ekologik huquqbuzarliklar uchun bir nechta zamonaviy chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Masalan, yaqindagina, "Jamoatchilik ekologiya nazoratchisi" faoliyatining asosiy yo'nalishlari belgilanib,

unga ko'ra, ekologiya nazoratchisi bo'lish istagini bildirgan nomzod vazirlik tomonidan belgilangan tegishli kursni tamomlashi kerak bo'ladi. Ekologiya nazoratchisi chiqindilarni yoqib yuborish va boshqacha holatda atmosfera havosini ifloslantirish; avtotransport vositalarini ochiq suv havzalari (kanal, kollektor, ariqlar) yaqinida yuvish hamda oqova suvlarni ushbu havzaga oqizish; daraxtlarni noqonuniy kesish, yovvoyi holda o'suvchi o'simliklarni noqonuniy yig'ish va boshqa

turdagi o'simlik dunyosini yo'q qilishga olib keladigan va boshqa holatlar yuzaga kelganda dalolatnoma rasmiylashtirish huquqiga ega bo'ladi.

Bundan kelib tushgan jarima uchun pul mukofotlari beriladi:

– daraxtlar, butalar, boshqa o'simliklar va nihollarni qonunga xilof ravishda kesish, kundakov qilish, shikastlantirish, yo'q qilish yoki boshqa joyga ko'chirib o'tkazish bo'yicha – huquqbuzardan undirilgan mablag'lar hisobidan bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari miqdorida;

– ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiatdan foydalanish sohasidagi boshqa huquqbuzarlik bo'yicha – huquqbuzardan undirilgan jarima miqdorining o'n besh foizi miqdorida. Bunda o'n besh foiz jarima miqdorining besh foizi Davlat ekologik nazorat inspeksiyasi inspektorini rag'batlantirish uchun yo'naltiriladi.

Angliyada atrof-muhit qonunchiligini buzishning aksariyati jinoiy huquqbuzarliklardan iborat bo'lib, jazolar jarima va qamoqqa olishni o'z ichiga olishi mumkin. Daniya, Fransiya va Niderlandiya kabi boshqa Yevropa mamlakatlarida ham qurilishda ekologik qoidalar qat'iy qo'llanadi. Qurilishda ekologik qonunchilikni buzishni jinoyat deb bilishimiz kerakmi yoki yo'qmi, bu murakkab masala. Atrof-muhitga yetkazilgan zarar jiddiy oqibatlariga olib kelishi aniq bo'lsa-da, buzilish uchun javobgar bo'lgan kompaniya yoki shaxsning niyatini hisobga olish ham muhimdir. Ba'zi hollarda buzilish qasddan yoki bilim yoki resurslarning yetishmasligi natijasida sodir bo'lishi mumkin. Qurilishda ekologik qonunchilikni qanday qo'llash to'g'risidagi qaror alohida mamlakatlar va ularning huquqiy tizimlariga bog'liq.

Rossiya Federatsiyasining 2002-yil 10-yanvardagi 7-sonli "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonunining 75-moddasiga muvofiq, mamlakatda qurilishda atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun mul-

kiy, intizomiy, ma'muriy va jinoiy javobgarlik belgilanadi [5]. Rossiyada qurilishda atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi qonun hujjatlarini buzganlik uchun javobgarlik turi haqida ko'proq ma'lumot Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksining 246-moddasida va Rossiya Federatsiyasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksida keltirilgan. Loyihalarni rejalashtirish, texnik-iqtisodiy asoslash, korxonalar, inshootlar yoki boshqa obyektlarni loyihalash, joylashtirish, qurish, rekonstruksiya qilish, foydalanishga topshirish, foydalanishga topshirishda ekologik talablarni buzish tegishli ravishda javobgarlikka tortishga asos bo'ladi [6].

Huquqdagi murakkab amaliy masalalardan biri ekologik huquqbuzarliklarni jinoiy huquqbuzarlik yoki ma'muriy huquqbuzarlik sifatida kvalifikatsiya qilishdir. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat va Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi kodekslarida ekologik jinoyatlar va huquqbuzarliklarga nisbatan shunga o'xshash elementlarni aniqlash mumkin. Ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi kodeks "Loyihalarni rejalashtirish, texnik-iqtisodiy asoslash, loyihalash, joylashtirish, qurish, rekonstruksiya qilish, foydalanishga topshirish, korxonalar, inshootlar yoki boshqa obyektlarni ekspluatatsiya qilishda ekologik talablarga rioya qilmaslik" kabi norma va Jinoyat kodeksida "Ish, ishlab chiqarishda atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini buzish" bunga misol bo'lishi mumkin. Ikkala holatda ham atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini buzganlik uchun javobgarlik paydo bo'ladi, yagona farq shundaki, qilmishni jinoyat deb kvalifikatsiya qilish uchun radioaktiv fonning sezilarli o'zgarishi shaklida inson salomatligiga zarar yetkazish, hayvonlarning ommaviy nobud bo'lishi yoki boshqa og'ir zararli oqibatlarining yuzaga kelishi asos bo'ladi. Ekologik jinoyatlar va ma'muriy huquqbuzarliklar o'rtasidagi farq ularning tarkibining subyektiv tomonida namoyon bo'ladi, xususan, jinoyatlar aybning qasddan shakli bilan tavsiflanadi, ekologik

xavfsizlikka putur yetkazadigan ma'muriy huquqbuzarliklar esa asosan ehtiyotsizlik tufayli ham sodir etilishi mumkin bo'ladi yoki ziyon birmuncha kamroq bo'ladi.

Xitoyda atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha keng qamrovli huquqiy baza mavjud bo'lib, u Xitoy Xalq Respublikasining "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonuni hisoblanadi. Ushbu qonun atrof-muhitni muhofaza qilish va yaxshilash, ifloslanish va boshqa jamoat xavflarining oldini olish va nazorat qilish, inson salomatligini saqlash va sotsialistik modernizatsiyani rivojlantirishga ko'maklashish uchun ishlab chiqilgan. Qonun atrof-muhitni ifloslantirish va boshqa jamoat xavf-xatarlarini keltirib chiqaradigan bo'linmalar atrof-muhitni muhofaza qilish ishlarini o'z rejalariga kiritishi va atrof-muhitni muhofaza qilish uchun javobgarlik tizimini yaratishi shartligini belgilab o'tadi. Ishlab chiqarish, qurilish jarayonida hosil bo'ladigan chiqindi gazlar, chiqindi suvlar, chiqindi qoldiqlar, chang, yomon hidli gazlar, radioaktiv moddalar, shovqin, tebranish va elektromagnit nurlanishlar bilan atrof-muhitning ifloslanishi va zararlanishining oldini olish hamda nazorat qilish bo'yicha samarali choralar ko'rishlari shartligi ham belgilangan. Davlat kengashi huzuridagi atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmasining vakolatli bo'linmalari butun mamlakat bo'ylab atrof-muhitni muhofaza qilish ishlarini yagona nazorat va boshqarishni amalga oshiradi. Tuman darajasidagi yoki undan yuqori mahalliy xalq hokimiyatlarining atrof-muhitni muhofaza qilish boshqarmasining vakolatli bo'limlari o'z yurisdiksiyasi ostidagi hududlarda atrof-muhitni muhofaza qilish ishlarini yagona nazorat va boshqarishni amalga oshiradilar. Xitoy 2015-yilda atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risidagi qonunini yangilagan bo'lib, unda atrof-muhitni ifloslantiruv "quruvchi"larga nisbatan qattiqroq jazolarni o'rnatgan [7].

Ushbu qonunning eng muhim joyi shuki, unda hatto nodavlat-notijorat tashkilotla-

riga jamoat manfaatlarini ko'zlagan holda, qurilish olib borayotgan subyektlarga qarshi da'volar qo'yish imkoni berilgan. Xuddi shunday taklifni O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ham aniq aks ettirish nodavlat tuzilmalarining yanada ko'proq shu sohada "harakatga kelishiga" zamin yaratishi mumkin deb hisoblaymiz. Bundan tashqari, Xitoy atrof-muhitni yaxshilashga yordam beradigan shaxslarni, ayniqsa, ifloslantiruvchi moddalarni aniqlagan va xabar berganlarni mukofotlash uchun pul ajratadigan mexanizm ham joriy etgan. Bu esa, shubhasiz, ham davlat sektorini, ham nodavlat sektorni bu borada birdek harakat qilishda muhim rol o'ynashiga turtki bo'ldi [8].

Yaponiya tajribasiga qaraydigan bo'lsak, u yerda atrof-muhitni himoya qilish borasidagi qonunlar bir qancha maxsus guruhlarga bo'lib chiqilganligiga e'tibor qaratish mumkin. Yaponiyada "Atrof-muhit to'g'risida"gi asosiy qonun mavjud bo'lib, ushbu qonun atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror jamiyatni yaratishga yordam berish uchun ishlab chiqilgan. Qonun hukumat, korxonalar va jismoniy shaxslarning atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror jamiyatni yaratishga yordam berish uchun birgalikda ishlashini, shuningdek, korxonalardan atrof-muhit ifloslanishining oldini olish va o'z faoliyatining atrof-muhitga ta'sirini minimalashtirish choralari ko'rishni talab qiladi. Yaponiya, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha bir qator qonun va qoidalar, jumladan, havo ifloslanishini nazorat qilish qonunini, suv ifloslanishini nazorat qilish qonunini va chiqindilarni boshqarish va jamoat tozalash qonunlarini qabul qilgan. Ushbu qonunlar va qoidalar atrof-muhit sifati standartlarini belgilaydi va korxonalardan atrof-muhit ifloslanishining oldini olish va muhofaza qilish choralari ko'rishni talab qiladi [9].

AQSh da qurilishdagi atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari Atrof-muhitni muhofa-

za qilish agentligi (EPA) tomonidan amalga oshiriladi. EPK AQShdagi suvga ifloslantiruvchi moddalarni chiqarish bo'yicha ko'rsatmalarni o'rnatadi va mahalliy va federal ekologik talablarga rioya qilmaslik katta moliyaviy jazolar, fuqarolik harakatlari va hatto jinoiy javobgarlikka olib kelishi mumkin [10].

Qurilish sanoati atrof-muhitning ifloslanishiga katta hissa qo'shmoqda va ko'plab mamlakatlar uning ta'sirini kamaytirish uchun turli xil qoidalarini amaliyotga tatbiq etadilar. Jahon Iqtisodiy Forumiga ko'ra, qurilish sanoati aniq nol uglerod nimani anglatishining aniq ta'rifini qabul qilishi kerak va sanoat butun umr davomida uglerodni baholashni qabul qilishi, sektorni karbonsizlantirish bo'yicha aniq maqsadlarni belgilashi kerak. Hisobotda shuningdek, har hafta dunyoda Parij o'lchamidagi shaharga tenglashtirilgan shaharlar qurilishi, ammo ularning bir foizdan kamrog'i uglerod izlarini aniqlash uchun baholanishi qayd etib o'tilgan [11].

Xulosa

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, fikrimizcha, qurilish sohasiga ekologik normativ-huquqiy hujjatlarni o'zgartirishda bir qancha masalalarga jiddiy e'tibor berish lozim.

Qonunchilik hujjatlarini takomillashtirishga oid ayrim takliflar ham mavjud. Jumladan qurilish jarayonida yo'l qo'yilgan qoidabuzarliklar uchun belgilangan jazo choralari kuchaytirilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksiga "Atmosfera havosini muhofaza qilish talablariga rioya qilmaslik" normalari kiritilishi, bu narsa MJtK 88-moddasini takroran sodir etgan yoki katta miqdorda ziyon yetkazgan shaxslarga nisbatan jinoiy javobgarlik kiritilishini ta'minlash zarur.

Bundan tashqari, monitoring va hisobot berish mexanizmlari kuchaytirilishi kerak. Bunda fuqarolar tomonidan beriladigan ruxsat binoni qurayotgan taraf tomonidan olinishi emas, balki tegishli organ tomoni-

dan fuqarolarga bo'lajak qurilishning oqibati tushuntirilgan holda olinishi maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz.

Bundan tashqari, pudratchilar tomonidan sodir etilgan huquqbuzarlik uchun, huquqiy ta'sir chorasini qo'llash to'g'risida sudga da'vo arizasini kiritishni nodavlat-notijorat tashkilotlari vakolatiga o'tkazish mamlakatda bu kabi jinoyatlarning oldini olishga yordam beradi, degan fikrdamiz. Faqat davlat organlari emas, balki bu vakolatni boshqa sektorga taqdim qilsak, fikrimizcha, taklif etilayotgan kuchli monitoring tizimiga erishda o'zimizga katta yordam bergan bo'lar-dik. Ya'ni bunda IPKning 215-moddasiga quyidagicha o'zgartirish kiritish lozim deb hisoblaymiz:

"Huquqiy ta'sir choralarini qo'llash to'g'risidagi arizalar bilan sudlarga nazorat

qiluvchi organlar murojaat etishga haqli. Atrof tabiiy muhitga zararli ta'sir ko'rsatayotgan obyektlar faoliyatini tugatishda nodavlat-notijorat tashkilotlari ham ariza berishlari mumkin".

Qurilish sohasida fuqarolarning yoki yuridik shaxslarning tabiatga nisbatan do'stona munosabatini ta'minlash uchun tegishli rag'batlantiruvchi choralarning yetishmasligi ham ushbu sohada qonunlarning buzilishi ehtimolini tug'dirayotganini aytishimiz mumkin. Shuning uchun ham qurilishda munosib o'rnak ko'rsatgan, atrof-muhitga nisbatan do'stona materiallardan foydalangan pudratchilar, fuqarolar, bu borada albatta, tegishli imtiyozlar olishi lozim. Bu esa sohada qonun buzilishi kamayishiga olib borishi va eng asosiysi, atrof-muhit barqarorligiga ijobiy ta'sir qilishi mumkin.

REFERENCES

1. Laccourreye O., Maisonneuve H. French scientific medical journals confronted by developments in medical writing and the transformation of the medical press. *European Annals of Otorhinolaryngology, Head and Neck Diseases*, 2019, vol. 136, iss. 6, pp. 475–480. DOI: 10.1016/j.anorl.2019.09.002.
2. International Law Commission. Draft articles on the conservation of biodiversity in areas beyond national jurisdiction. Available at: https://legal.un.org/ilc/sessions/73/pdfs/english/poe_iucn.pdf
3. DMH Stallard LLP. Penalties for Breaching Environmental Legislation. Available at: <https://www.dmhstallard.com/news-insights/blog/penalties-for-breaching-environmental-legislation>
4. Structures Insider. Environmental Regulations in Construction 2022: What's Changing. Available at: <https://www.structuresinsider.com/post/environmental-regulations-in-construction-2022-what-s-changing>
5. Legalacts.ru. Federal Law on Environmental Protection, Chapter XIV, Article 75. Available at: <https://legalacts.ru/doc/FZ-ob-ohrane-okruzhajuwej-sredy/glava-xiv/statja-75/>
6. Spravochnick.ru. Liability for Violations of Environmental Legislation. Available at: https://spravochnick.ru/pravo_i_yurisprudenciya/ekologicheskije_pravootnosheniya/otvetstvennost_za_narushenie_zakonodatelstva_v_oblasti_ohrany_okruzhayuschey_sredy
7. China.org.cn. China's Environmental Laws and Regulations. Available at: <http://www.china.org.cn/english/environment/34356.htm>
8. China.org.cn. China's Efforts in Environmental Protection. Available at: <http://www.china.org.cn/english/2004/Mar/88988.htm>
9. Levelset. Environmental Regulations in the Construction Industry. Available at: <https://www.levelset.com/blog/environmental-regulations-construction>

10. World Economic Forum. The Construction industry doesn't know where it stands when it comes to carbon emissions. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2021/07/construction-industry-doesn-t-know-where-it-stands-when-it-comes-to-carbon-emissions>

11. United Nations Environment Programme. Promoting Environmental Rule of Law. Available at: <https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/promoting-environmental-rule-law-0>

12. The Conversation. Punishing the Polluters: Why Large Fines Are an Important Step Towards Cleaner Corporations. Available at: <https://theconversation.com/punishing-the-polluters-why-large-fines-are-an-important-step-towards-cleaner-corporations-115727>

13. The Guardian. Building Works Responsible for 18% of UK Large Particle Pollution. Available at: <https://www.theguardian.com/environment/2022/oct/21/building-works-responsible-for-18-of-uk-large-particle-pollution>

14. World Economic Forum. 5 Critical Incentives That Could Protect Nature and the Climate. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2021/11/5-critical-incentives-that-could-protect-nature-and-the-climate/>

15. World Economic Forum. Net Zero: Risks, Benefits, and the Climate. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2022/02/net-zero-risks-benefits-climate/>.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

2024-yil 1-son

VOLUME 8 / ISSUE 1 / 2024

DOI: 10.51788/TSUL.ROLS.2024.8.1.

BOSH MUHARRIR:

Rustambekov Islambek Rustambekovich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori v.v.b., y.f.d.,
professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
professor

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Y. Yarmolik, Y. Mahmudov, E. Mustafayev

Musahhih: M. Sharifova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: review.tsul.uz

E-mail: reviewjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1385.

Jurnal 26.03.2024-yilda tipografiyaga

topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.

Shartli 12,32 b.t. Adadi: 100. Buyurtma raqami: 38.

TDYU tipografiyasida chop etildi.